gaan tot een verschijning onder de menschen. Dan eerst kon de heerlijkheid des Eeniggeborenen worden gezien.

Bovendien heel de proloog van Johannes komt dan eerst tot zijn recht, indien men aan die woorden: *»en heeft onder ons gewoond"* dien dieperen zin toekent. Had toch de apostel in die eerste hemelsche klanken van zijn Evangelie zich tot het *geestelijke* bepaald, en in het *geestelijke* als opgesloten, dan zou men nog wanen kunnen, dat hij, alsnu tot den Christus in het Vleesch overgaande, ook hem alleen van zijn geestelijke zijde in het licht poogde te stellen. Maar nu Johannes dit *niet* doet, nu hij integendeel juist begint met op »de schepping van alle dingen" te wijzen, en er nadruk op legt, hoe de Christus »het licht der menschen" was reeds van de Schepping aan, nu zou alle verband met Johannes' majestueuze inleiding verbroken worden, indien men, aan zijn getuigenis omtrent de Vleeschwording toegekomen, nu toch ons menschelijk leven als zoodanig weer varen liet, om zich uitsluitend in het geestelijke terug te trekken. Ja, de krasse uitdrukking dat het Woord *vleesch* werd, verbiedt dit zelfs. Juist die uitdrukking toch doelt op het lang verbeide oogenblik, waarop de scheidsmuur tusschen het geestelijke en het vleeschelijke, het zichtbare en het onzichtbare, zou worden weggenomen, om alsnu de volle heerlijkheid Gods, niet meer van den *Sinai*, maar in *genade*, en niet meer in de *schaduwen*, maar in *waarheid* en werkelijkheid te laten uitstralen. »Het Woord is vleesch geworden en heeft onder ons gewoond . . . *vol van genade en waarheid.*"

Wil alzoo de apostel aanduiden, dat hetgeen met de heilige ontvangenis van den Christus begon, zich *voortzette* in zijn openbaring onder de menschen, door zijn ingaan in hun levensgemeenschap, dan zou het uiterst oppervlakkig en willekeurig zijn, indien men deze levensgemeenschap louter *uitwendig* opvatte, en alleen verstond van zijn feitelijke omwandeling op aarde. Ge kunt u als reiziger in een vreemd land op straat *feitelijk* onder de wandelende menigte bewegen, zonder dat er tusschen die schare en u zelven van levensgemeenschap ook maar sprake valt. Wat ons met anderen saambindt en vereenigt, zijn tal van ongeziene banden, zijn allerlei verhoudingen en betrekkingen, die maken, dat er iets gelijksoortigs omgaat in hun hart en in het uwe, en dat op tal van punten uw levensuiting met de hunne als in eenzelfde bedding samenvloeit. In uw eigen woning voelt ge dit met wie uw eigen huisgenooten zijn; en ook in den engen kring met wie één is geestes met u bleken, komt dat zeer sterk uit; zóó sterk, dat ge u soms afvraagt of er nog wel een eigen leven door elk der afzonderlijke leden van het gezin, en door elk der afzonderlijke personen in dien kring, geleefd wordt. Maar ook al springt buiten uw huis, en onder wie verder van u afstaan, dat trekken van de banden der gemeenschap, dat gemeenschappelijk leven van één leven; dat één zijn en zich één gevoelen, minder in het oog, toch gaat ook daar de levensgemeenschap op allerlei wijze door, ook al kost het u meer moeite, er u rekenschap van te geven. Wat ontzaglijk verschil maakt niet reeds de enkele taal, al naar gelang ge die met uw omgeving in hetzelfde vaderland gemeen hebt, of wel in een vreemd land als een scheidsmuur rijzen ziet tusschen uw gedachtenwereld en die van de lieden die om u zijn. Wilt ge derhalve het ingaan van Jezus in de levensgemeenschap van het toenmalig Israël verstaan, dan is het hier eisch, dat juist op die onzichtbare banden volledig licht valle, overmits juist in *die* banden tusschen menschen en menschen de »gemeene gratie" zich openbaart.

„Medicijn voor het gebeente".

Liefelijke reden zijn eene honigraat, zoet voor de ziele, en medicijn voor het gebeente.
Spreuk. 16 : 24.

»Zoet voor de ziel", en tegelijk een »medicijn voor het gebeente" zijn, zoo getuigt de Heilige Schrift, *de lieflijke reden*.

Onder »ziel" wordt hierbij al het »gevoelige leven" in den mensch verstaan, en onder »gebeente" zijn verborgen grondslag, het diepere in zijn wezen, waar zijn bestaan en persoon op rust.

»Ziel" is hier meer de uitbotting der plant, en »gebeente" de stam met den wortel, zoodat in dezen samenhang de ziel niet meer, maar minder dan het gebeente aanduidt. »Ziel" is hier niet ons *geestelijk* deel, dat hoog boven alle vleesch en bloed, en dus ook boven alle skelet en gebeente uitgaat, maar de bovenbouw op het fundament, terwijl het gebeente als grondslag er onder ligt. Op een manier zooals ook wij van iemands ruggegraat spreken, niet om in letterlijken zin dat lichaamsdeel, maar om de kracht tot weerstand die in hem is en uit hem kan opkomen, aan te duiden.

Als we sterven teert van lieverlee al het weeke en gevoelige van ons lichaam weg, maar wat blijft is *het gebeente;* en als ge na jaren de lijkkist opent, vindt ge niet terug wat hier »de ziel" heet, maar alleen wat hier »gebeente" genoemd wordt, als het duurzame, het blijvende, het minder vergankelijke in onze verschijning.

Nu is er pijn, die alleen in ons gevoelig deel opkomt, smart die alleen woelt door wat hier de gevoelige »ziel" heet; maar er is ook een pijn die uit het gebeente in het gevoel sluipt, en wie ooit aan het been geraakt, in het gebeente gewond, of tot in het skelet geopereerd werd, weet maar al te bitter, wat naamlooze, vlijmende pijn elke verstoring van het beenweefsel teweegbrengt.

Dat ook die bitterder pijn feitelijk alleen in het zenuwleven knaagt en vlijmt, doet er hier niet toe. De Schrift spreekt noch ontleedkundig noch physiologisch. Ze getuigt in het gemeene spraakgebruik.

En voor dat spraakgebruik nu is alle kwaad dat in het gebeente huist van hoog ernstig en uiterst bedenkelijk karakter; en juist daarom is »medicijn voor het gebeente" de kostelijkste medicijn, omdat zij de bitterste krankheid geneest.

Die »medicijn" voor het gebeente nu is ons geboden in »lieflijke reden";" een uitdrukking die ge allereerst in gemeenen zin hebt te verstaan.

Die »lieflijke reden" vergelijkt Salomo bij een honigraat. Kenmerk van de honigraat is haar keurigheid van afwerking en indeeling, of wilt ge haar zuiverheid van vorm en verschijning, gevoegd bij het zoete, klevende en zuiverende van haar inhoud.

Lieflijke reden zijn alzoo woorden, in keurig zuiveren vorm saâmgevoegd, en die dragers zijn van wat zoet smaakt, kleeft in wie die woorden opvangt, en bij dat kleven weldadig aandoet.

En dat is ook metterdaad het karakter en de inwonende kracht van menschelijke taal des medelijdens, als die taal uit het hart komt en, door het oor, het hart van den lijder bereiken mag.

Woorden op zichzelf raken wat men wel eens noemt de koude kleeren niet. Woorden zonder meer zijn aan een schelp zonder parel en aan een kruik zonder water gelijk.

Ze klinken maar hebben geen ziel.

En tot wezenlijke reden, worden die holle geraamten eerst, als de mensch ze boetseert als vorm om er den inhoud van zijn ziel, om er den gloed van zijn hart, om er den adem van zijn warm gemoedsleven in te doen uitstralen.

Maar zoo genomen, dan zit er ook in die rede een stuk menschelijk hart, een deel menschelijken levensadem, een gloed van menschelijke zielswarmte, een uitvloeiing van menschelijk gevoel.

Past nu die uitvloeiing bij het oor en bij de ziel van wie aldus wordt toegesproken, zoodat die menschelijke taal uit hart in hart overgaat, dan wordt door het hart van den aldus toegesprokene die gloed van menschelijke zielswarmte in zich opgenomen. Dit koestert, dit verkwikt, dit wekt heerlijke aandoeningen. En waar aldus de taal der liefde, de taal der vertroosting, de taal der bemoediging, uit het hart in het hart overglijdt, daar wordt het nog telken dage door menschen ondervonden, dat zoo lieflijke reden *zoet zijn voor de ziel.*

Dit is het mysterie, waarom de één wel, de ander niet kan troosten, de ééne prediker wel en de andere niet zijn gehoor kan boeien en meesleepen.

Wie *woorden* geeft, vordert niet, en vermoeit.

Wie zijn woord weet te gebruiken als voertuig voor den gloed van zijn eigen hart, raakt het hart van wie hem aanhoort.

Toch is dit nog slechts de eerste graad van uitwerking, die lieflijke reden hebben kunnen.

De tweede en voleinde graad is, als het woord u tot uit het *gebeente* opkomt, en daarom tot in het *gebeente* van wie u hoort, kan doordringen.

Jammerlijkerwijze merkt ge dat het meest in boozen zin.

Als de één mensch in booze drift tegen den ander verhit wordt, en achter die drift, haat, nijd of wraakzucht loert, dan merkt ge nog telkens, hoe het woord zich verscherpt, met gif bezwangerd uitkomt, en met zoo rauwe keel wordt uitgesproken, dat ge gevoelt hoe het den nijdigerd tot uit het diepste van zijn wezen, ja, tot uit zijn gebeente, komt.

In zulk een onzalig oogenblik wordt de plompste mensch op zijn manier in het booze welsprekend, en de tergende, hoonende woorden van schimp en bitterheid, die dan over de lippen meer schrijnen dan glijden, zijn vaak zoo overweldigend machtig, dat er geen stuiten aan is, dat ze u koud maken, en als ze u persoonlijk treffen, u vlijmen door uw hart heen, om u te wonden *tot in uw gebeente.*

Maar bezitten giftige reden de macht om aldus tot in het gebeente te wonden, omgekeerd bezit de lieflijke rede het vermogen, om evenzoo tot in het gebeente door te dringen, en het als medicijn te genezen.

Maar ook hier moet de evenredigheid blijven doorgaan. Zoo diep als uw woord er bij den ander in zal gaan, even diep moet het ook bij u uit uw wezen opkomen.

Met een woord uit de oppervlakte bereikt ge nooit de wonde in het gebeente. Zelfs met een woord uit het gevoelige leven dringt ge daar nog niet door. En eerst als het leven in u zoo diep opwaakt, dat uw ernst, uw liefde, uw medegevoel uit de saampersing van heel uw wezen, of wilt ge uit uw gebeente opkomt, bezit uw woord die weldadige werking, dat het tot in het gebeente des anderen doordringt, en hem zijn wonde geneest.

Toen Jezus tot Judas zei: »Verraadt ge den Zoon des menschen met een kus?" ging het van gebeente tot gebeente.

En zoo nu kan ook omgekeerd de »lieflijke rede," tot in het diepste lijden van een andere ziel indringen, en wonderbaar dat lijden heelen.

Toch is hierbij nog alleen sprake van gemeen menschelijk verdriet, van wonden, vlijmende wonden ons geslagen tot in het beengestel van heel onze persoonlijkheid, hetzij door aanranding van ons karakter, door hoon van hetgeen ons het liefst, door schenning van wat ons het heiligst was.

Pijn ons aangedaan door giftige, sarrende, tergende menschen.

Maar banger nog is de wonde die ons »tot in het gebeente" door onze schuld voor God is toegebracht; als banden der hel ons verschrikken; en de toorn des Almachtigen ons onrustig maakt in de verborgenste schuilhoeken van ons wezen.

Dan komt het aan niet op een tijdelijke verkwikking, niet op een gedeeltelijke of zijdelingsche vertroosting, maar op den eenigen troost in leven en in sterven, en roept het doorvlijmde gebeente in ons, om een medicijn die de allerdiepste wonden geneest.

En ook dan vindt ge die medicijn in »lieflijke reden", edoch niet in lieflijke reden van menschenlippen u toegekomen, maar in de lieflijke reden van een ontfermend en genadig God, redenen als zilver gelouterd, zevenmaal.

Dit nu is het mysterie van *het Woord.*

Niet in de toespraak tot het oor, en niet in het aflezen met het oog, maar in het opvangen van *dat Woord*, als drager, als voertuig, als zalige geleider van die eeuwige Liefde die uit het Vaderhart van uw God uw hart toevloeit.

Het boek geeft het niet, en de letters doen het niet. Zonder meer blijft dit alles dood en onbezield. Maar als dat Woord voor u leven, voor u spreken gaat, als er gloed in komt, als het u een bazuin van Gods engelen, als het u een telephoon uit de hemelen wordt, en ge in dien klank den adem van Gods ontferming u voelt toestroomen, dan, ja, dringen die lieflijke reden in u, die u zoet voor de ziel zijn, en voor uw gebeente een medicijn.

En ook daarbij gaat het naar graadverschil.

Wie niet wederomgeboren is, moge iets van de majesteit der Schrift voelen en soms geroerd worden door haar schoon, maar hij verstaat nog geen zieletaal en hem trilt nog geen zuivere triling toe uit het hart van zijn God.

Alleen wie van boven geboren is, *ziet* het Koninkrijk Gods, *ziet* het hemelsch vuur, dat uit de letters der Schrift glinstert, en voelt de electrische vonken van de Liefde Gods, die zijn zielszenuwen prikkelen.

Maar toch, ook dat is nog slechts het begin.

Wie nog alleen weet dat de lieflijke reden des Heeren in zijn Woord zoet voor de ziel zijn, die zonk nog niet in de diepte der dingen weg.

Van het *gevoel* moet het naar het *hart*, en uit het *hart* tot de *nieren* gaan, en door de *nieren* tot het *gebeente*, en in dat gebeente tot het *merg*, waar het gebeente uit leeft.

En eerst als ge daaraan toekomt, dat uw stand en uw schuld voor God u een zaak van het merg in uw gebeente gaat worden, zoodat ge inwendig geheel verbrijzeld zijt, dan gaat van dat Woord onzes Gods de volle, de wonderbare, de mystieke werking over heel uw wezen uit.

Omdat het Woord uws Gods dan uit het diepste middelpunt van het hart uws Gods tot u komt, daarom dringt het dan ook tot het diepste van uw gebeente door, en dan kan het u niet raken, of het blijkt onmiddellijk medicijn, en heelt uw wonden, en geneest uw krankheid.

En die wondere werking nu kan ook *uw woord* soms op een verloren kind des menschen hebben, doch dan alleen als de diepe liefde Gods u op dat oogenblik innerlijk vervult, zoodat het woord wel over uw lippen kwam, maar toch eigenlijk van uw God uitging.

Amsterdam, 17 Sept. 1897.

In de hoofdstad saamgesmolten.

Vreugde in heel onze kerkelijke wereld wekte het goede en schoone bericht, dat men eindelijk dan toch in de hoofdstad gereed was, en ook daar de breuke in het kerkelijk leven had geheeld.

Te Utrecht was men sinds lang waar men wezen moest. Straks volgt Rotterdam. En niet lang meer, of de gedeeldheid in de Gereformeerde kerken hier te lande behoort tot het verleden.

Voorbeelden trekken ten deze zoo sterk.

En gelijk men dusver in tal van plaatsen zijn tweeheid nog steeds verdedigde, door te wijzen op Amsterdam, waar de sterkste minnaars der eenheid het nog altoos niet klaar hadden gespeeld, zoo zal thans, omgekeerd, het wijzen op Amsterdam juist ten prikkel worden, om ook in eigen plaats de eenheid door te zetten.

Dat aan Prof. Rutgers van dat schoone werk de eerepalm toekomt, is genoegzaam bekend. Zijn vaste overtuiging vooral is onweerstaanbaar gebleken, en zijn onuitputtelijk geduld, gesierd door kalme bezadigdheid, heeft ten slotte elken hinderpaal uit den weg genomen en over elken tegenstand getriomfeerd.

En in een stad als Amsterdam had dit werk heel wat meer voeten in de aarde dan men gemeenlijk denkt.

Om de uitgebreidheid der beide kerken, waren ze beide ingeleefd in zoo vaste vormen, regelingen en usantiën. Heel het werk der verbroedering liep over zooveel schijven. Er waren zooveel gebouwen, zooveel financieele belangen bij in het spel. Vergadering tegenover vergadering was te talrijk om saam te spreken. Alles moest over commissiën loopen. Die commissiën moesten rapporteeren. Die rapporten moesten beiderzijds in volle vergadering behandeld, en bij elk bezwaar dat opdook, begon die cirkelloop van onderhandelingen opnieuw.

Nooit is er dan ook stilgezeten. Al deze jaren en maanden zijn de onderhandelingen rusteloos doorgegaan. En toch scheen het, of ze nimmer tot een goed einde zouden leiden.

Maar door altijd weer op de beginselen terug te komen, punt voor punt principieel te behandelen, af te zien van machtwoord en grootspraak, en van alle overweging tekst en uitleg te geven, schoot men toch ongemerkt op, en begon de eerst zoo breede lijst van bezwaren van lieverlee te slinken.

En zoo is door wederzijdsche inschikkelijkheid, en dank zij de ernstige, degelijke wijze van behandeling, het pad ten leste geheel geëffend, en kwam eindelijk het oogenblik, dat men elkander ontmoeten en voor altoos den handslag van trouw kon geven.

Niet alsof daarmeê elke bedenking uit aller gemoed verdween. Over en weder wordt er nog van protest gefluisterd door enkele broeders en zusters, die volkomen te goeder trouw achten, dat er nog te veel gewaagd wordt; die nogmaals wilden uitstellen; die nóg betere en andere voorwaarden wilden bedingen; en die, al verzetten ze zich niet, toch met zekeren angst in het hart den overgang medemaken.

En al is dit nu volkomen begrijpelijk, en al bewijst de historie der kerk in alle land en alle eeuw, hoeveel gemakkelijker het is, kerken te scheuren, dan de scheur in een kerk getrokken, te heelen, we zijn er dan toch dankbaar voor, dat een deel van den zielelast dier meer bezwaarde geesten willig overgenomen is door broederen van meer sanguinisch temperament, want wie er niet van tusschen kon, om, bij zulk een actie, steeds met beide oogen diep in de steeds nieuw opduikende bezwaren te blijven gluren, zag er zich star op en kwam er nooit.

Er is dan ook gelukkig nog een andere beschouwing der zaken.

Als één onzer, in een heidensch land, met een kundig man sprekende, b.v. met den schranderen Li Hung Chang in Peking, hem met zekeren ophef, als iets nieuws, als iets wonderbaars, als iets verrassends het nuchtere feit meêdeelde, dat er onder de half millioen inwoners van Amsterdam een dertig duizend Calvinisten zijn, die één belijdenis, één liturgie, één kerkenordening, één Bijbeloverzetting, één liederenboek, één classe, en één Synode hebben, en dat deze mannen en vrouwen nu voortaan geen *twee* kerken meer zouden vormen, maar tot één kerk waren saamgesmolten, dan kunnen we ons zoo voorstellen, dat deze wijze staatsman u antwoorden zou: »Maar, eilieve, daar vind ik niets wonders in. Alleen vat en versta ik niet, waarom ge nog moeite hadt om één te worden. Ge waart het in alles eens. Wat ter wereld scheidde u dan toch?"

En als ge hem dan duidelijk hadt willen maken, dat er verschil was over het al of niet verhuren van zitplaatsen, over wijze van diaconale verzorging, en zooveel meer, dan zou het antwoord u niet kunnen gespaard zijn: »Maar daar hangt toch uw kerk niet aan. Ge waart immers één in belijdenis, in kerkenordening, in kerkverband. Hoe ter wereld kondt ge dan over die kleinigheden uiteenblijven?"

En zoo is het dan ook.

Op den keper bezien, is er eigenlijk heel weinig geschied. Twee kerken, die in alle hoofdzaken één lijn liepen, en zoo classicaal als synodaal reeds saamwerkten, staken eenige papieren schotjes door, die haar plaatselijk nog gedeeld hielden.

Heroïeks schuilt er dan ook niets in, en wie niet met deze kleingeestigheden, maar alleen met den hoogen geestelijken gang van Gods Koninkrijk rekent, vindt wat nu geschied is, de allereenvoudigste en allernatuurlijkste zaak ter wereld.

Immers tegenover het één hooge en heilige belang, om geen breuke in de plaatselijke kerk te dulden, stonden feitelijk niets anders dan allerlei kleine belangen en nietige verschillen over.

Maar juist dat kleine en nietige houdt zoo vaak op en tegen, omdat het alle hooger aandrift in ons tot zwijgen brengt, en den berekenenden geest in ons wakker roept.

De vreeze, die de liefde bant, heerscht er in.

En ook over een berg kan men veilig heenklimmen, en toch op den vlakken weg over een kiezelsteentje struikelen.

Maar Gode zij dank, we zijn er dan nu.

Broeders en zusters die nimmer gescheiden hadden moeten leven, vinden elkaar terug, om nu al te zaam het heilig verbond des Heeren tot openbaring te brengen, en saam de schouders te zetten onder de heilige taak, om in deze groote stad de beginselen onzer vaderen, of wilt ge het Calvinisme in zijn rijke beteekenis, te belijden, te beleven en tot eere van Gods naam, en onzer goede stad tot zegen, te doen doorwerken.

En al moge dit eerst nog wat stijf toegaan, en al zal het litteeken van de oude breuke, ook als de roof van de versch-wonde plek afgaat, nog lang zichtbaar blijven, toch toont wat reeds elders werd waargenomen, dat de toenadering spoediger komt, dan men eerst verwachten dorst, en dat men, eenmaal tot elkander genaderd, *over en weer meevalt.*

Het tweede Deel.

De Gereformeerde kerken, en de vaderlandsche Theologie in 't gemeen, mogen zich geluk wenschen met het verschijnen van Bavincks *Tweede Deel.*

Want wel is het niet, wat meer dan één zich van dit vervolgdeel voorstelde, een *tweede Deel* waarmeê het werk uit is, maar het brengt het geheele werk dan toch vermoedelijk *op de helft.*

Het eerste Deel gat uiteenzetting van de *formeele* vraagstukken der Dogmatiek. In Deel twee komt nu *de inhoud* van de Dogmatiek zelf aan het woord. Van dien inhoud wordt hier echter nog slechts de leer van *God* en van het *Werk Gods* (Raad en Schepping) afgehandeld, en dat niettegenstaande u 570 bladzijden tamelijk nauw ineengewrongen druks geboden worden.

Naar dien maatstaf zal het geheele werk op minstens 2000, het kan ook over de 2400 bladzijden loopen.

De Moor nog niet.

Maar dan toch een Dogmatiek *à fonds.* Geen handboek en geen leerboek. Maar een principieel, slagvaardig en afgerond werk, waarin de geheele Dogmatiek wordt doorkropen en besproken.

We kunnen moeilijk uitspreken, hoe van heeler harte we ons hierin verheugen. Er, gelijk de recensent in de *Bazuin* deed, allermeest een triomf voor de Theologische School van Kampen in zien, ware het werk naar beneden trekken in de kerkelijke bisbiljes.

Daar staat het te hoog voor.

Als zulk een werk verschijnt, dan kennen we geen loketten of distincties, maar zien, over alle afscheidingen en deelingen, op naar boven om onzen God te danken, die in zoo kloek een man zulk een licht des denkens ontstak, het aldus zuiver naar zijn Woord lichten deed, en hem veerkracht en volharding en klaarheid schonk, om het in zoo keurigen vorm gereed te brengen.

Als schrijver is Prof. Bavinck zelf door den adel van zijn onderwerp overvleugeld geworden.

Zijn plan was eerst slechts college-resultaten in kort bestek als handboek te leveren.

Hij deelde het ons zelf meê.

Doch gelukkig is zijn onderwerp hem spoedig te machtig geworden, en heeft hij ingezien, dat het eisch van den tijd en eisch van het onderwerp was, om niet slechts in den studentenkring, maar in de denkende wereld met een breede uiteenzetting onzer Gereformeerde Theologie op te treden.

Te Leiden, te Utrecht, te Groningen, te Amsterdam aan de Stedelijke, overal verkwijnt de Theologie, en lijdt aan atrophie, omdat ze de Dogmatiek, het hart der Theologie, zoo schandelijk en opzettelijk verwaarloosd heeft.

Wat de gewezen hoogleeraar Muller als Dogmatiek uitgaf, kroop terstond na de verschijning uit schaamte onder de banken weg.

Doch hier is nu een *wezenlijke* Dogmatiek.

Een Dogmatiek op den grondslag van de Heilige Schrift. Een Dogmatiek in de lijst der Gereformeerde belijdenis. Een Dogmatiek zich op elk punt met het moderne bewustzijn uiteenzettende. Een Dogmatiek, rijp en voldragen, klaar in den vorm, en aan alle bitterheid tegen afwijkende opiniën gespeend.

En wat ons niet minder tot vreugde verstrekt, hier is een Dogmatiek van den man, die in Leiden studeerde, en in Kampen doceerde, en die hoezeer dan geheel zelfstandig opgegroeid, en eigen banen volgend, toch schier op elk punt van aanbe lang, zich één van zin, één in onderstelling en één in strekking en eindoel toont met wat aan de Vrije Universiteit beleden wordt.

Hierin ligt een zeldzame kracht.

Ware een leerling van Bavinck aan de Vrije Universiteit, of een leerling van Kuyper te Kampen opgetreden, dan kon er nog sprake zijn van twee producten van eenzelfde firma.

Maar nu er van twee kanten in deze materie gearbeid is; gearbeid met geheel verschillende talenten, en op geheel zelfstandige wijze; en nu nochtans de uitkomst eer ineenvloeit dan contradictoir is, sterkt dit ongemeen het stil vertrouwen der kerken in de betrouwbaarheid van de Theologie onzer vaderen en in de deugdelijkheid der nieuwe Gereformeerde beweging.

Zelfs op het geschilpunt van het *Infra* en *Supra* geeft Prof. Bavinck hier een oordeel, dat bijna letterlijk met ons oordeel, in een Juni-nummer van ons blad gegeven, toen Bavincks stuk natuurlijk reeds voor de pers gereed was, overeenstemt.

In beide zoo in het *Supra* als in het *Infra* een element van waarheid. Geen van beide het probleem oplossend. Beide binnen het Gereformeerde erf huisgenooten.

We kunnen Prof. Bavinck dan ook niet warm genoeg de hand drukken, om hem te danken voor deze rijke gave, voor zoo kostelijk resultaat van zijn ernstige studie, wondere belezenheid, en helder indenken.

Zulk een standaardwerk zal er toe bijdragen, om de geesten saam te binden, de denkbeelden te zuiveren, de prediking te verrijken, de gedachten bij ons volk in vaster paden te leiden.

De liefde voor de erfenis der vaderen zal er door worden aangevuurd. Tot detailstudiën zal het uitlokken. En het Calvinisme in kerk en maatschappij en staat zal er door veld winnen.

Zelfs zal het vrucht afwerpen ook voor de belijders van den Christus buiten den kring der Gereformeerde kerken.

Sympathie zal het wekken. Van het antinomianisme en andere ketterijen zal het ons helpen verlossen.

Het zal het hart van al wie nog Gereformeerd is, ook in de Nederlandsche Hervormde kerk, toespreken.

En alzoo zal het in Gods hand middel worden, om ons nader te brengen aan het einddoel dat we steeds voor oogen hielden en blijven houden: De hereeniging van *al* 's Heeren erfvolk, opdat in Nederland de belijdenis en de eere onzer vaderen herleve.

Gebroken met de ordinantie van den Doop.

Terecht is er een trilling van ergernis door heel het land gegaan, toen bekend werd hoe de Haagsche Synode de noodzakelijkheid van den heiligen Doop voor haar kerkelijke gemeenschap losliet.

De *Kinder*doop als zoodanig was reeds voorlang losgelaten, maar de gewoonte hield dan toch nog stand, dat men zich doopen liet bij het doen van belijdenis. Juist het meerder vertoon echter, dat aan zulk een Doop op later leeftijd verbonden was, bleek voor velen een struikelblok om tot het doen van belijdenis te komen. Ze geloofden niet meer aan den Doop, noch in den Drieëenigen God die in den Doop beleden werd; en nu wilden ze wel »lidmaat" worden, mits die verouderde plechtigheid hun gespaard bleef.

En dit nu vond de Haagsche Synode goed.

Nu kan dit besluit niemand, die den geest dezer Synode kende, verwonderen.

Gelijk men weet, was de heilige Doop voor den kring waaruit de meerderheid dezer Synode is samengesteld, sinds lang niet *heilig* meer. De Doop gold haar in het minst niet meer als *Sacrament.* Een *ordinantie* of *bevel* des Heeren om te doopen, nam ze niet aan. Niet de Christus, de Synode zou bepalen wat te geschieden stond. Van gehoorzaamheid aan Christus kon geen sprake meer voor ons zijn. En bovendien wie waarborgde ons, dat de Christus metterdaad de woorden van de Doopsinstelling gesproken had? Er stond in ons Evangelie zoo veel, dat stellig en blijkbaar eerst later verzonnen, en op Jezus' naam was gesteld.

Zoo was dan sinds lang alle geestelijke grondslag van onder den heiligen Doop weggenomen.

Wat er van bleef, dreef enkel op usantie.

Het was een aandoenlijke plechtigheid. Die kleine lieve kinderkens, in hun lange Doopjurk, naar het bedehuis gedragen. De moeder uit het kraambed hersteld. Een korte plechtige handeling. En dan de aandoenlijke toespraak. Een tafereeltje voor een schilder, dat niemand ten slotte missen wilde. Zoo geheel voor het *gevoel* en voor de wereld der *aandoeningen.*

Maar natuurlijk op die wijs was het Sacrament in een aandoenlijke plechtigheid veranderd, en hing dus de Doop enkel aan het goedvinden van menschen, en nu er alzoo menschen kwamen, die goedvonden, om ook dit *aandoenlijke* de wereld uit te helpen, moest de Synode wel meêgaan, en den vrijbrief uitreiken die verlangd werd.

In zooverre lag er derhalve niets verras-